

Wyrok z dnia 14 kwietnia 2004 r.

III SK 26/04

Nieważność postępowania zachodzi (art. 379 pkt 4 k.p.c.), gdy w sądzie okręgowym w pierwszej instancji w składzie jednego sędziego orzekł sędzia sądu rejonowego delegowany na podstawie art. 77 § 8 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.), któremu Minister Sprawiedliwości nie przyznał prawa przewodniczenia (art. 46 § 1 tego Prawa).

Przewodniczący SSN Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 1 kwietnia 2004 r. sprawy z odwołania Zarządu Budynków Komunalnych Spółki z o.o. w Z. przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów o wymierzenie kary pieniężnej, na skutek kasacji strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie-Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 27 lutego 2003 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok, zniósł postępowanie w zakresie objętym rozprawą przed Sądem Okręgowym w Warszawie-Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Decyzją z 30 listopada 2001 r. [...] Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Prezes UOKiK), po zakończeniu postępowania wszczętego z urzędu nałożył na Zarząd Budynków Komunalnych Spółkę z o.o. w Z. z tytułu niewykonania w okresie od 24 maja 2001 r. do 30 listopada 2001 r., to jest za 191 dni zwłoki, decyzji Prezesa UOKiK z 31 marca 2000 r. [...], karę pieniężną w wysokości 22.920 euro, co stanowi równowartość 88.342 złotych, licząc po 120 euro za każdy

dzień zwłoki w wykonaniu decyzji. Jako podstawę nałożenia kary wskazał art. 102 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów.

W uzasadnieniu Prezes UOKiK podniósł, że decyzja [...] z 31 marca 2000 r. wydana została pod rządami ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów (jednolity tekst: Dz.U. z 1999 r. Nr 52, poz. 547). Sąd Antymonopolowy wyrokiem z 14 lutego 2001 r. oddalił odwołanie ZBK Spółki z o.o. od tej decyzji. Z dniem 1 kwietnia 2001 r. weszła w życie nowa ustawa antymonopolowa - ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 122, poz. 1319). Zgodnie z jej art. 113, postępowania wszczęte na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów prowadzi się na podstawie przepisów ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. O bezwzględnie obowiązującym zakazie nadużywania pozycji dominującej stanowi art. 8 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, a jej art. 8 ust. 2 pkt 6 jest odpowiednikiem art. 5 ust. 1 pkt 6 poprzednio obowiązującej ustawy. W decyzji [...] z 31 marca 2000 r. organ antymonopolowy nakazał ZBK Spółce z o.o. zaniechanie stosowania praktyk monopolistycznych, uznając, że nieokreślenie w umowie najmu jednolitych i czytelnych kryteriów mających wpływ na zmianę czynszu stanowi nadużycie pozycji dominującej na lokalnym rynku wynajmu lokali użytkowych. Zadaniem organów antymonopolowych jest kontrola wykonalności decyzji organu antymonopolowego oraz wyroków Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Według Prezesa UOKiK w niniejszej sprawie bezsporne jest, że działania ZBK Spółki z o.o. były i nadal są niezgodne z ustawą antymonopolową. Przedsiębiorca ten nie zmierza do zaniechania stosowania bezwzględnie zabronionej praktyki wskazanej w decyzji i wyroku. Bezsporne jest, że ZBK Spółka z o.o. nie zaniechała nadużywania pozycji dominującej. Proponowane przez tę Spółkę z o.o. nowe brzmienie odpowiednich postanowień umowy odbiega od stanowiska organu antymonopolowego zawartego w decyzji, popartego prawomocnym wyrokiem Sądu Antymonopolowego. Organ antymonopolowy zobowiązał przedsiębiorcę do określenia w umowie najmu jednolitych i czytelnych kryteriów mających wpływ na zmianę wysokości czynszu i do określenia limitu podwyższenia czynszu. Brak dołożenia należytej staranności w tym zakresie nie zwalnia powoda z obowiązku wykonania prawomocnej decyzji Prezesa UOKiK. W ocenie Prezesa UOKiK wyjaśnienia, iż ZBK Spółka z o.o. oczekuje stosownej uchwały Zarządu Miasta Z., potwierdzają, że

działania przedsiębiorcy są nadal sprzeczne z prawem i naruszają normy prawne, a ponadto nie potwierdzają zamiaru wykonania prawomocnego wyroku Sądu i decyzji Prezesa UOKiK. ZBK Spółka z o.o. nie dokonała zmian w umowach najmu i nie określiła, jakie przyjęto kryteria i zasady zmian wysokości czynszu. Zdaniem Prezesa UOKiK w niniejszym postępowaniu istotne jest, że zasady funkcjonowania rynku najmu lokali użytkowych, szczególnie niezgodne z prawem zmiany wysokości czynszu, w końcowym rezultacie znajdują odzwierciedlenie w relacjach z konsumentami, bo to oni obciążani są bezpośrednio kosztami działania przedsiębiorców wynajmujących lokale użytkowe w celu prowadzenia działalności gospodarczej na terenie Gminy Z. Nałożona na ZBK Spółkę o.o. kara pieniężna jest adekwatna do stopnia zawinienia. Poprzednia decyzja Prezesa UOKiK oraz wyrok Sądu Antymonopolowego precyzyjnie określały, jakie działanie przedsiębiorcy jest naganne. Przy dołożeniu należytej staranności przedsiębiorca mógł zmienić brzmienie umowy najmu. Wprowadzane przez przedsiębiorcę kolejne aneksy do umowy najmu odbiegały od wskazanych przez organ antymonopolowy. Tym samym, w ocenie Prezesa UOKiK, ZBK Spółka z o.o. świadomie nie wykonywała decyzji [...] i wyroku Sądu Antymonopolowego oddalającego odwołanie od tej decyzji. Prezes UOKiK wskazał, iż karę pieniężną nałożoną na podstawie art. 102 ust. 1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów liczy się za każdy dzień zwłoki w wykonaniu decyzji nakazującej zaniechanie stosowania zabronionych praktyk. Uznając, że okres dwóch miesięcy jest okresem wystarczającym na dostosowanie się do zaleceń organu antymonopolowego, okres niewykonania ostatecznej decyzji i prawomocnego wyroku wynosi w analizowanym stanie faktycznym 191 dni zwłoki.

Zarząd Budynków Komunalnych [...] wniósł odwołanie od powyższej decyzji do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, domagając się zmiany zaskarżonej decyzji w całości i jej uchylecia. W uzasadnieniu powódka podniosła następujące zarzuty: naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie przepisów art. 8, 102, 104 i 113 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, poprzez przyjęcie, że występują przesłanki określone w tych przepisach warunkujące nałożenie na powódkę kary pieniężnej w nieadekwatnej do zawinienia wysokości, a ponadto sprzeczność istotnych ustaleń Prezesa UOKiK z treścią zebranego w sprawie materiału poprzez przyjęcie, że powódka nie dokonała zmian stosownych postanowień umowy najmu zgodnie z zaleceniami decyzji Prezesa UOKiK z 31 marca 2000 r.

Sąd Okręgowy w Warszawie-Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z 27 lutego 2003 r. [...] oddalił odwołanie Zarządu Budynków Komunalnych Spółki z o.o. w Z. od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z 30 listopada 2001 r. [...].

Sąd Okręgowy uznał za zasadny argument decyzji Prezesa UOKiK, że nowa ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów w art. 102 ust. 1 ustanawia normę kompetencyjną dającą prawo naliczania kar pieniężnych w stosunku do tego przedsiębiorcy, który nie wykonał prawomocnych decyzji organu antymonopolowego nawet wtedy, gdy decyzje te uprawomocniły się pod rządami ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów. Wniosek przeciwny prowadziłby - zdaniem Sądu - do naruszenia naczelnej zasady praworządności, której istotą jest dobrowolne respektowanie lub przymusowa egzekucja prawomocnych wyroków lub decyzji, także za pośrednictwem nakładanych kar pieniężnych. Bezpośrednim odzwierciedleniem tej zasady jest norma art. 112 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, która stanowi o dopuszczalności ustalania kary pieniężnej, o której mowa w art. 104, z uwzględnieniem okoliczności naruszenia przepisów także ustawy antymonopolowej z 24 lutego 1990 r. W ocenie Sądu okoliczności naruszenia przepisów tej ustawy nie były co do zasady podważane przez żadną ze stron w rozpoznawanej sprawie, tym bardziej że zostały stwierdzone prawomocnymi decyzjami odpowiednich organów.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył w całości kasacją pełnomocnik powódki. Kasacja została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie art. 102, 112 i 113 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów oraz błędną wykładnię art. 5 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów. Zdaniem skarżącej, prawidłowe zastosowanie powyższych przepisów wymaga wykładni obowiązujących przepisów prawa antymonopolowego i rozstrzygnięcia, czy postanowienia działu VI ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, w szczególności art. 102, mają zastosowanie również do decyzji wydanych przed wejściem w życie tej ustawy, jak również, czy art. 112 i 113 stanowią samodzielną podstawę do nakładania na przedsiębiorcę kar pieniężnych z tytułu niewykonania decyzji Prezesa UOKiK. Ponadto, zdaniem powódki, zaskarżony wyrok - poprzez błędną wykładnię art. 5 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów,

polegającą na przyjęciu, że powódka zarządzająca powierzonym mieniem Gminy Z. stosuje praktykę monopolistyczną poprzez narzucanie uciążliwych warunków umów i z tego tytułu uzyskuje nieuzasadnione korzyści - oczywiście narusza prawo.

Powódka wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu-Sądowi Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 393¹¹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia kasacją oraz jej podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania. Nieważność postępowania zachodzi między innymi wówczas, jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy (art. 379 pkt 4 k.p.c.). W pierwszej kolejności ustalenia i rozważenia wymagało zatem - z urzędu - czy skład sądu rozpoznającego niniejszą sprawę odpowiadał przepisom prawa. Chodziło przy tym nie tylko o zgodność składu sądu z przepisami prawa procesowego (np. art. 47 k.p.c.), ale także - a nawet przede wszystkim - z przepisami ustrojowymi.

Zgodnie z art. 47 § 3 k.p.c., w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w Warszawie - Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów, rozpoznającym w pierwszej instancji sprawę z zakresu ochrony konkurencji, sąd orzeka w składzie jednego sędziego. Przepisy ustrojowe (ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.) wyraźnie stanowią, że powinien być to sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie. Z treści zaskarżonego kasacją wyroku wynika natomiast, że w rozpoznawanej sprawie jednoosobowemu składowi orzekającemu sądu - Sądu Okręgowego w Warszawie-Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów - przewodniczył sędzia sądu rejonowego.

Sędzia może i powinien wykonywać władzę sędziowską w sądzie, w którym ma swoje miejsce służbowe (art. 55 § 3 Prawa o ustroju sądów powszechnych). Wyjątki od zasady, że sędzia powinien orzekać w sądzie, w którym ma wyznaczone miejsce służbowe (siedzibę), pozwalające na orzekanie w danym sądzie przez sędziego innego sądu, są ściśle reglamentowane ustawowo. Zasady orzekania sędzie-

go w innym sądzie określa między innymi art. 46 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych. Zgodnie z tym przepisem, w składzie sądu może brać udział tylko jeden sędzia innego sądu; sędzia sądu niższego nie może być przewodniczącym składu sądu; Minister Sprawiedliwości może jednak przyznać sędziemu sądu rejonowego, delegowanemu do sądu okręgowego, prawo przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez ten sąd w pierwszej instancji, w składzie jednego sędziego i dwóch ławników albo w składzie jednego sędziego. Z przepisu tego wynika generalna zasada, że sędzia sądu niższego nie może być przewodniczącym składu sądu wyższego, chyba że Minister Sprawiedliwości przyzna takiemu sędziemu (co dotyczy tylko sędziów sądu rejonowego delegowanych do sądu okręgowego) prawo przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez sąd okręgowy w pierwszej instancji między innymi w składzie jednego sędziego. Naruszenie tej zasady ustrojowej powoduje nieważność postępowania cywilnego.

Ponieważ w aktach rozpoznawanej sprawy brak było informacji o tym, czy przewodniczący składu sądu, będący sędzią sądu rejonowego, dysponował upoważnieniem do orzekania w sądzie okręgowym, a zwłaszcza upoważnieniem do przewodniczenia składowi orzekającemu w sprawach rozpoznawanych przez ten sąd, Sąd Najwyższy zwrócił się do Prezesa Sądu Okręgowego w Warszawie o wyjaśnienie tej kwestii. W odpowiedzi Prezes Sądu Okręgowego wyjaśnił, że przewodniczący składowi sędziowskiemu sędzia Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy posiadał jedynie delegację Prezesa Sądu Okręgowego w Warszawie udzieloną na podstawie art. 77 § 8 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych. Zgodnie z tym przepisem, prezes sądu okręgowego, po uzyskaniu zgody kolegium sądu okręgowego, może delegować sędziego sądu rejonowego albo sędziego sądu okręgowego do pełnienia obowiązków sędziego na obszarze właściwości tego samego sądu okręgowego, jednakże na czas nie dłuższy niż miesiąc w ciągu roku. W przepisie tym przewidziano instytucję tzw. małej delegacji, czyli delegowania sędziego sądu rejonowego, w ramach okręgu sądowego, przez prezesa sądu okręgowego do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie. Delegowanie to - dotyczące pełnienia obowiązków sędziego, przez okres nie dłuższy niż jeden miesiąc w ciągu roku, tylko za zgodą kolegium sądu i tylko w granicach okręgu sądowego - nie może jednak obejmować sytuacji, która - wbrew zasadzie wynikającej z art. 46 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych - oznaczałaby przyznanie sędziemu sądu rejonowego, delegowanemu do sądu okręgowego przez prezesa sądu okręgowego,

prawa przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez ten sąd w pierwszej instancji, w składzie jednego sędziego i dwóch ławników albo w składzie jednego sędziego. Sprzeciwia się bowiem temu zasada, że sędzia sądu niższego nie może być przewodniczącym składu sądu wyższego, a jedyny od niej wyjątek dotyczy przyznania sędziemu sądu rejonowego przez Ministra Sprawiedliwości (a więc nie przez prezesa sądu okręgowego, nawet za zgodą kolegium sądu okręgowego) prawa przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez sąd okręgowy w pierwszej instancji między innymi w składzie jednego sędziego.

W odniesieniu do sędziego sądu rejonowego delegacja prezesa sądu okręgowego może dotyczyć jedynie sytuacji delegowania tego sędziego do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie rejonowym albo do pełnienia obowiązków w sądzie okręgowym, ale bez prawa przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez sąd okręgowy w pierwszej instancji w składzie jednego sędziego i dwóch ławników albo w składzie jednego sędziego (co *de facto* oznacza delegowanie do pełnienia obowiązków sędziego w sądzie okręgowym w sprawach rozpoznawanych w pierwszej lub w drugiej instancji w składach zawodowych, jednak bez prawa przewodniczenia składowi sądzącemu).

W wyroku Sądu Najwyższego z 21 listopada 1997 r., I CKN 825/97 (OSNC 1998 nr 5, poz. 81; OSP 1998 nr 5, poz. 93 z glosą A. Szpunara; Palestra 1998 nr 9-10, s. 202 z glosą A. Zielińskiego), uznano, że wzięcie przez Sąd Najwyższy z urzędu pod rozwagę nieważności postępowania (art. 393¹¹ k.p.c.) dotyczy tylko nieważności postępowania przed sądem drugiej instancji (podobnie w wyroku Sądu Najwyższego z 10 lutego 1998 r., II CKN 600/97, OSP 1999 nr 3, poz. 58 z glosą W. Broniewicza). W rozpoznawanej sprawie Sąd Najwyższy wziął z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania przed Sądem Okręgowym w Warszawie-Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów jako Sądem pierwszej instancji, ponieważ kasacja przysługiwała bezpośrednio od wyroku Sądu pierwszej instancji do Sądu Najwyższego.

Stwierdzenie z urzędu nieważności postępowania w zakresie obejmującym rozprawę poprzedzającą wydanie zaskarżonego wyroku (oraz samo zaskarżone orzeczenie) czyni zbędnym rozważanie przez Sąd Najwyższy zasadności przytoczonych w kasacji jej podstaw i ich usprawiedliwienia. Należy jednak zwrócić uwagę, że w kwestii możliwości nałożenia kar pieniężnych na podstawie ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów w odniesieniu do stanów faktycz-

nych sprzed jej wejścia w życie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 marca 2004 r., w sprawie III SK 19/04.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy, na podstawie powołanego wyżej art. 393¹¹ § 1 k.p.c. oraz art. 393¹³ § 1 w związku z art. 386 § 2 k.p.c. w związku z art. 393¹⁹ k.p.c., orzekł jak w sentencji.

=====